

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/85598>

Please be advised that this information was generated on 2021-05-07 and may be subject to change.

Met alle geweld

In deze omvangrijke studie over geweld werpt Achterhuis een paar keer de vraag op of dit boek wel geschreven en gelezen moet worden; een zo uitgebreide reflectie over geweld kan misschien meer kwaad dan goed doen. Hij beantwoordt deze vraag met het standaardargument dat zoeken naar inzicht in geweld natuurlijk niet het rechtvaardigen ervan of aanzetten ertoe impliceert.

Achterhuis, H., *Met alle geweld. Een filosofische zoektocht*, Rotterdam: Lemniscaat, 2008, ISBN 978 90 477 0127 9

De auteur benadrukt dat zijn onderzoek vooral gericht is op het presenteren en begrijpen van zo veel mogelijk verschillende aspecten en gestalten van geweldgebruik. Maar hij tekent meteen aan, dat zijn studie niet ontsnapt aan normativiteit. Dat blijkt al bij het ontwikkelen van een definitie van geweld. Achterhuis opteert voor 'het min of meer intentioneel toebrengen of dreigen toe te brengen van schade aan mensen of voorwerpen'. Deze definitie is duidelijk genoeg om geweld af te bakenen van toevallige ongelukken en natuurrampen enerzijds en van sociale structuratie- en differentiatieprocessen anderzijds. De definitie is echter ook normatief, zegt Achterhuis, omdat er veelal een oproep tot verzet en verbetering meeklinkt wanneer

een handelwijze overeenkomstig de definitie als (een vorm van) geweld beschreven wordt. Tegen deze achtergrond is Achterhuis' analyse van een van de bronnen van geweld, namelijk de spanning tussen moraal en politiek, een beschouwing waard. Achterhuis onderscheidt drie varianten. Ten eerste kan de moraal functioneren als een blinde vlek voor gewelddadigheid van politiek handelen. Dit type blindheid ontwaart Chomsky bij Amerikaanse leiders en burgers, niet alleen ten tijde van de Vietnamoorlog maar ook nu, tijdens de interventie in Afghanistan en de bezetting in Irak. Met Chomsky betoogt Achterhuis dat het zicht op gewelddadigheden van deze politiek achter de sluier van het geloof in de eigen morele juistheid verdwijnt. Hij illustreert zijn betoog met een bespreking van Coetzee's *Schmerlanden*. Ten tweede kan de moraal verschijnen als motief tot geweld. Patriotisme bijvoorbeeld is een belangrijke deugd, maar ze kan er ook toe leiden dat geweld van de nationale krijgsmacht tegen de vijand te gemakkelijk wordt genegeerd of zelfs gerechtvaardigd. Ten derde kan de moraal functioneren als blauwdruk voor een ideale samenleving, met het gevolg dat de utopische theorie in gewelddadig politiek beleid wordt omgezet. Als tegenwicht tegen de geweldsgerichte spanning tussen moraal en politiek is, volgens Achterhuis, een gezonde dosis politiek realisme nodig. In aansluiting op de theorie van Niebuhr betoogt hij dat persoonlijke moraliteit en politieke ethiek niet parallel lopen. Vervolgens pleit hij voor een soort machiavelistisch idealisme, via een bespreking van Machiaveli's visies en Rousseau's waardering daarvoor, via een verwijzing naar het defensiebeleid van Rabin tegen de Palestijnse intifadah, via een kritiek op de moreel hooggestemde maar politiek agressieve principes van

de vroege SP en via nog meer zaken. Inderdaad, de hoeveelheid bronnen die Achterhuis aanhaalt om vormen van gewelddadig handelen te beschrijven en erover te reflecteren, is gigantisch. Bij de filosofische en journalistieke verwijzingen overwoekert de kwantiteit aan samenvattingen en citaten soms de kwaliteit van de analyse en argumentatie; het gebruik van het literaire werk van Coetzee is daarentegen echt een verrijking, omdat het toont hoe geweldig diep in de ziel doordringt en hele mensenlevens bepaalt. In zijn beschouwing over de spanning tussen moraal en politiek als bron van geweld doet Achterhuis vooral een beroep op de werken van Sartre en Camus. Hij herinnert aan Camus' gewetensvragen en aan Sartres doorhakken van de knoop. Al in zijn vroege werk leert Sartre dat politiek handelen onvermijdelijk vuile handen meebrengt en in zijn late werk roept hij zelfs op tot gebruik van geweld als middel in de strijd voor vrijheid. Deze Sartreaanse positie is voor Achterhuis niet (meer) aanvaardbaar, hij kant zich tegen de activistische these dat geweldgebruik gerechtvaardigd is, indien het wordt ingezet om de maatschappij te verbeteren. Hij kiest echter ook niet voor Chomsky's positie die eruit bestaat de gevallen van geweldgebruik in politiek beleid zorgvuldig te documenteren, net zoals een officier van justitie een zware aanklacht voorbereidt. Tegen Chomsky wijst Achterhuis op het alternatief dat de spanning tussen moraal en politiek tot harmonie kan transformeren. Dit is het alternatief van de democratische rechtsstaat. Door zijn institutioneel verankerde rechten en vrijheden is de democratische rechtsstaat een regime, waarin macht wordt uitgeoefend en tegelijkertijd de ruimte wordt geopend om die machtsuitoefening te bekritisieren. De instituties van de democratische rechtsstaat bieden zeker niet de weg naar een geweldloze samenleving, maar vormen wel de basis voor een maatschappij waarin geweld wordt ingedamd en machtsuitoefening gepaard gaat met het organiseren van tegenmacht en tegenkrachten. Hier komt de normatieve dimensie van Achterhuis' studie duidelijk naar voren. Aan het einde van het boek komt Achterhuis er nog eens op terug. De instituties die het geweld kanaliseren en die ruimte bieden aan stemmen en tegenstemmen, vormen een soort institutionalisering van morele onverschrokkenheid. Morele onverschrokkenheid is de hoge,

sterke moraliteit, waarin de moed om het goede te doen doorgezet en volgehouden wordt. Maar er zijn niet zo heel veel moreel onverschrokken mensen, merkt Achterhuis op, een Nelson Mandela en een Desmond Tutu zijn eerder uitzonderlijk. Juist daarom moeten mensen door een constitutie, waarin die morele onverschrokkenheid op een bepaalde manier geïnstitutionaliseerd is, worden gesteund, bijvoorbeeld in het recht op het vrije woord en het parlementaire debat.

Besluit

Komen we terug op de vraag waarmee deze bespreking begon. Had dit boek beter niet geschreven kunnen worden, is het beter om het niet te lezen? Behoort Achterhuis tot de denkers die 'ten koste van hun eigen ziel en die van hun lezers, zich te diep in de krotten van kwaad en geweld hebben gewaagd?' Mijn antwoord is: nee, integendeel. Achterhuis voert heel veel praktijken van en theorieën over geweld ten tonele. In dit besprekingsartikel is slechts bij één van de zes perspectieven op geweld die hij ontvouwt,

Op geen enkel moment wordt de tekst sensatiebelust

stilgestaan. Hij laat er geen twijfel over bestaan dat geweld nu eenmaal deel uitmaakt van de menselijke conditie. Maar op geen enkel moment wordt de tekst van Achterhuis sensatiebelust, nergens vinden we de heimelijke, ja duivelse genoegens van de shocktactieken die vele media gebruiken als ze gewelddadigheden presenteren. Dit boek is integer. Bovendien geeft Achterhuis in de loop van het boek steeds dezelfde wenken voor het omgaan met geweld. Hij waarschuwt voor cynici die iedereen en alles gevangen zetten in onvermijdelijk systemen en structuren van geweld en voor overenthousiaste idealisten die utopieën maken of geweldloosheid preken. Hij pleit voor de democratische rechtsstaat, die krachtens haar instituties de moed heeft met geweld om te gaan. Juist in een tijd waarin negatieve kritiek op de democratie aan gevoelens van onvrede over onze staat voedsel geeft, is het belangrijk dit pleidooi ter harte te nemen. ■